

ROB RIEMEN

Per combatre aquesta època: dues consideracions urgents sobre el feixisme.

Arcàdia, 2018. (Traducció: Auke Oosterhoff Sanders)

All I have is a voice

To undo the folded lie

[Tot el que tinc és una veu
per desfer els plecs de la mentida]

(W. H. Auden)

1

Lluny de la Segona Guerra Mundial que va envair el continent europeu, a la ciutat nord-africana d'Orà, un matí de primavera, un metge troba una rata morta al replà. Avisa el conserge i, tot i que s'adona que és una troballa estranya, no en fa cabal. Això canvia quan l'endemà troba tres rates mortes. El conserge, però, li jura i li perjura que deu ser una bretolada i afirma categòricament que en aquella casa no hi ha rates! Però els dies posteriors el metge no només veu rates mortes pertot arreu de la ciutat, sinó que com a metge també es troba davant un nombre sorprenentment alt de pacients que presenten els mateixos símptomes: bonys, taques fosques a la pell i febre alta, símptomes que són fatals al cap de quaranta-vuit hores. Ja en sap prou: sigui el que sigui, es tracta d'una epidèmia. Sigui el que sigui? Rieux, el metge, va a veure Castel, un col·lega més gran que ell:

—Naturalment —li digué—, vós sabeu què és això, Rieux.

—Espero els resultats de les anàlisis.

—Jo ho sé i no necessito anàlisis. He fet una part de la meva carrera a la Xina, i n’he vist alguns casos a París fa una vintena d’anys. Només que, de moment, ningú no gosa donar-li un nom. L’opinió pública és sagrada: res de pànic, sobretot res de pànic!¹

Però negar els fets no els fa desaparèixer, i quan l’epidèmia s’ha estès per tota la ciutat cal donar al fenomen el seu nom: la pesta!

Una variant del fenomen de la negació és la idea que si canviem les paraules també canviaran els fets. Així, per exemple, a la societat nord-americana la paraula *problema* és tabú. De qualsevol situació que abans fos considerada un problema, ara se’n diu «un repte». Els problemes no existeixen, almenys no als Estats Units. I de la mateixa manera, a Europa la paraula feixisme és tabú en la mesura que està relacionada amb fenòmens polítics contemporanis. Hi ha extremisme de dreta, dreta radical, populisme, populisme de dreta, però feixisme... no, no n’hi ha, no pot ser veritat, ja no existeix entre nosaltres, vivim en una democràcia, si us plau, no sigueu alarmistes i no ofengueu la gent!

El 1947 Albert Camus va acabar la seva novel·la *La pesta* —una història sobre el feixisme— dient que el metge no pot compartir l’alegria massiva quan s’anuncia oficialment que el terror de la pesta ha acabat:

Ell sabia el que la multitud joiosa ignorava i que es pot llegir en els llibres: que el bacil de la pesta mai no mor ni desapareix, que pot estar adormit durant desenes d’anys en els mobles i en la roba, que s’espera pacientment a les cambres, als cellers, a les maletes, als mocadors i als paperots, i que, potser, vindrà un dia que, per a dissort i allixonament dels homes, la pesta despertarà les seves rates i les enviarà a morir en una ciutat feliç.²

Al mateix any Thomas Mann va escriure que Nietzsche, com si fos l’agulla molt sensible d’un sismògraf, va ser el primer d’anunciar l’època feixista en què estem vivint i en la qual continuarem vivint per molt de temps, malgrat la victòria militar. Albert Camus i

¹ Albert Camus, *La pesta*. Barcelona: Edicions 62, 2000. Traducció de Joan Fuster.

² *Ibidem*.

Thomas Mann segurament no van ser els únics que, immediatament després del final de la guerra, es van adonar del que ara ens agradaria amb molt de gust oblidar: el bacil del feixisme sempre estarà present d'una manera virulenta al si de la democràcia de masses. Negar aquest fet o donar un altre nom al bacil no ens hi farà més resistent, sinó tot el contrari. Si el volem combatre adequadament, en primer lloc haurem de reconèixer que torna a estar actiu dins la nostra societat i haurem de dir-li pel seu nom: *feixisme*. El feixisme mai no és un desafiament, sinó un gran problema, perquè sempre i inevitablement condueix al despotisme i a la violència. I de tot allò que incorpora aquestes conseqüències, se'n diu *perill*. I de tota política que intenta negar un problema o, encara pitjor, un perill, se'n diu política de l'estruç. I continua sent veritat que qui no vulgui aprendre de la història estarà condemnat a repetir-la.

2

Mussolini i Hitler —per limitar-nos a aquests dos personatges diabòlics— es van convertir en els representants més prominents de la politització d'una mentalitat que ja va començar a desenvolupar-se a Europa molt abans que ells apareguessin en escena. Goethe va ser un dels primers d'advertir que alguna cosa fonamental començava a canviar en la societat. El 1812 va escriure a un amic:

Quan veus com les persones en general, i en particular els joves, no només es lliuren als seus desitjos i passions, sinó que al mateix temps el bo i el millor d'ells és distorsionat i deformat per les greus follies del nostre temps, de tal manera que tot allò que podria conduir-los a la felicitat els aboca a la perdició, aleshores no et sorprendran les atrocitats que l'home s'infligeix a si mateix i als altres.

No gaire més tard, el 1831, durant el seu viatge pels Estats Units, Alexis de Tocqueville va descobrir que la democràcia que estava començant a florir en un país jove es veia amenaçada per una forma d'opressió no coneguda prèviament a la història:

Busco en va una paraula que expressi aquest fenomen, perquè els vells conceptes de despotisme i tirania no són adequats. Per tant, intentaré descriure-

ho: veig una multitud immensa de persones, totes semblants i iguals, que giren incansablement sobre elles mateixes per tal d'obtenir els petits i vulgars plaers amb els quals s'omplen l'ànima. Cada una d'elles, vista aïlladament, és com aliena al destí de totes les altres. [...] Per damunt d'elles s'eleva un poder immens i tutelar que assumeix completament la responsabilitat d'assegurar-los els plaers i de vetllar per la seva sort. [...] A aquest poder li agrada que els seus súbdits es diverteixin, sempre que només pensin a divertir-se. Sempre he cregut que aquest tipus de servitud —ordenada, suau, pacífica— que acabo d'esbossar, podria combinar-se millor del que es pensa amb algunes de les formes exteriors de llibertat, i que no li seria del tot impossible establir-se a la mateixa ombra de la sobirania popular.³

El que Tocqueville descriu aquí són els contorns d'una societat que cent anys després seria analitzada pel filòsof espanyol Ortega y Gasset i caracteritzada com «una societat de masses». Aquesta societat de masses és la conseqüència inevitable d'allò que Nietzsche ja va preveure de la manera més lúcida, és a dir, la decadència dels valors, el nihilisme. Als anys setanta i vuitanta del segle Nietzsche cada vegada estava més convençut que havia desaparegut tot fonament de l'ideal europeu de civilització basat en valors espirituals i absoluts. No hi ha valors absoluts, perquè tot el que hi ha no és res més que una projecció de la persona humana. La Veritat, el Bé, la Bellesa no existeixen. Tot allò que es considera com a tal no és res més que la percepció i la interpretació personal de cadascú. I qualsevol cosa que pugui tenir algun significat, no significa res, perquè ha perdut la seva validesa universal. Amb la pèrdua dels valors espirituals no només desapareix la moral, sinó també la cultura en el sentit original de la paraula: *cultura animi* —el conreu de l'ànima. Tant en les tradicions religioses del judaisme i del cristianisme com en la tradició humanista de Sòcrates i Spinoza la idea central és que l'home és un ésser que s'ha d'eleva, que ha de superar els seus instints i necessitats físiques. Només si aconseguim assimilar els valors absoluts espirituals, serem dignes de la vida. Viure en la veritat, fer justícia, crear bellesa, només si actua així l'home esdevindrà el que ha de ser i serà veritablement lliure. Perquè qui continuï

³ Alexis de Tocqueville, *La democràcia a Amèrica*. Barcelona: Riauriau, 2011. Traducció de Jaume Ortola.

sent esclau dels seus desitjos, emocions, passions, pors, prejudicis i no sàpiga com usar la seva ment, no pot ser lliure. Nietzsche, però, li donarà la volta, convençut com està de la *Umwertung aller Werte* [el canvi de valor de tots els valors] que es produirà: res ja no és absolut, excepte la llibertat, la llibertat de lliurar-nos als impulsos sense fre ni aturador. A partir d'aquest moment, l'home es deixarà dominar per la voluntat de poder i tot serà permès. Nietzsche sabia exactament quines conseqüències tindria el nihilisme per a la societat europea. En les seves notes tardanes, podem llegir: «El perill dels perills: que res no tingui sentit». Amb la pèrdua dels valors espirituals absoluts, desapareixerà tot allò que sempre havia tingut significat i sentit per a l'home: la ciència del bé i del mal, la compassió, la idea que l'amor és més fort que la mort, però també tot l'art important, la cortesia, la conversa, la sensació de qualitat i de valors. Per això, a la mateixa època, apunta: «El signe més universal dels temps moderns: l'home ha perdut dignitat, i molta, davant els seus propis ulls». Perquè, un cop «alliberat» de tots els valors espirituals i d'una orientació sobre tot el que pot fer la vida més significativa, l'home aspirarà abans que res a la comoditat, exigirà que se satisfacin tots els seus desitjos i, en cas que no sigui així, recorrerà a la violència. Aquesta amenaça constant d'una agressió permanent oculta sota de la superfície de la prosperitat, també l'assenyala en les seves notes del 1886-1887:

La nostra situació: la prosperitat fa augmentar la sensibilitat; ja tenim menys malalties; el nostre cos està més ben protegit, però les nostres ànimes estan més malaltes. La igualtat, la vida còmoda, la llibertat de pensament, però, al mateix temps, l'odi i l'enveja, la frenètica necessitat de tenir èxit, la impaciència del present, la necessitat de luxe, la inestabilitat dels governs, els patiments del dubte i de la recerca.

La societat de masses. Aquest és el nom que, el 1930, Ortega y Gasset dona a la societat que efectivament, a partir de les primeres sospites de Goethe i amb totes les característiques descrites per Tocqueville i Nietzsche, es manifesta a tot Europa. No obstant això, Ortega y Gasset se sorprèn del que considera la gran paradoxa de l'era democràtica que acaba de fer la seva aparició a la història europea. Finalment una era en què la societat ha aconseguit alliberar-se del jou de la tirania i de l'església, de

l'aristocràcia i de la societat feudal. El progrés tecnològic ofereix, entre d'altres coses, una major llibertat de moviment, els mitjans donen una visió més àmplia del món i la gestió política es torna cada vegada més democràtica. Europa es troba en el llindar d'una societat lliure en la qual les fronteres poden ser eliminades, es respecta la llibertat individual, s'implica la responsabilitat personal i es cultiven els valors espirituals que representen els fonaments de l'ideal de la civilització.

Però aquesta oportunitat històrica és rebutjada per un nou tipus d'ésser humà que anirà guanyant ràpidament influència en la societat: *l'home-massa*. El terme *massa* no es refereix a una quantitat, sinó a una qualitat, a un determinat tipus d'estat d'ànim, o millor dit, a una manca d'ànim. A més, aquest home-massa es manifesta en tots els estrats, entre rics i pobres, entre lletrats i il·letrats. L'auge —la rebel·lió!— de l'home-massa representa, segons Ortega y Gasset, una amenaça directa als valors i als ideals de la democràcia liberal i de l'humanisme europeu; tradicions en què el desenvolupament espiritual i moral dels individus lliures formen la base per a una societat lliure i oberta. Però l'home-massa té una visió totalment diferent de l'individu i de la societat. L'home-massa no vol afrontar els valors espirituals i ni molt menys ocupar-se'n. No hi ha cap mesura, valor o veritat més important que ell o que li pugui imposar restriccions. Per a l'home-massa la vida sempre ha de ser còmoda i plena; no coneix la tragèdia de l'existència. Tot li està permès, perquè no hi ha restriccions. No calen esforços mentals. L'home-massa només pensa en ell mateix i es comporta com un nen mimat. Tampoc no cal escoltar, contrastar críticament la seva opinió, tenir en compte els altres. Tot això reforça el seu sentit de poder, el seu desig de dominar. Només compten ell i els seus iguals, els altres s'hi hauran d'adaptar. Per tant, l'home-massa sempre té raó i no cal donar arguments. Sense haver practicat el llenguatge de la raó —i sense cap intenció de practicar-lo—, només coneix un sol llenguatge, el llenguatge del cos: la violència. Tot el que és diferent, tot allò que no forma part del seu àmbit, no hauria d'existir. Detesta ser diferent de la massa. S'adapta fent servir uns recursos còmodes: la moda actual per al seu aspecte exterior i els mitjans de comunicació per formar-se una opinió. Al mateix temps, no pot ni vol destacar. L'home-massa no pensa. Lliure de tot esforç mental, de tota mesura o veritat que pugui servir-li de guia, va vagant sense rumb per la vida. Per tal de tenir alguna cosa a què aferrar-se que compensi aquesta manca d'equilibri mental,

s'aferra al pes de la massa que l'haurà de guiar per la vida. Al segle XX els fenòmens de la conducta de masses i de la histèria de masses no és el resultat de la multitud, sinó que és una de les principals conseqüències de la psique d'aquest home sense experiència i sense esperit de la modernitat tardana. La por i la cobdícia regeixen el comportament de les masses. I quan aquesta massa accedeixi al govern, quan la democràcia es converteixi en una democràcia de masses, llavors la democràcia deixarà d'existir. Al final del llibre *La rebelión de las masas*, Ortega i Gasset resumeix la seva anàlisi de la societat de masses en una sola frase: «Aquesta es la qüestió: Europa s'ha quedat sense moral». El caràcter nihilista de la societat de masses es veu reforçat per una sèrie de fenòmens. A les primeres dècades del segle XX, l'escriptor satíric vienès Karl Kraus va fer una crítica acerba dels periodistes, titllant-los d'individus que —malgrat les seves pretensions— més aviat socaven la democràcia que no pas la protegeixen. Perquè les pàgines dels diaris s'han d'omplir i els diaris s'han de vendre. El resultat és una infinitat de trivialitats, de fets sensacionalistes i de banalitats. A les mans del periodista, diu Kraus, el llenguatge ja no és el mitjà més important per expressar el significat, sinó que va degenerant en clixés, eslògans i propaganda. Els mitjans de comunicació no solament són la principal escola per als demagogs, sinó que el poder dels demagogs deriva del fet que el poble, alimentat per la repetició sense fi de simplificacions, només és capaç d'entendre simplificacions i ja no vol llegir o escoltar res més. [...]

3

El fet que a Itàlia i Alemanya el feixisme pogués conquerir el poder polític de forma democràtica va ser en gran mesura el resultat tant de l'arrogància, com de la covardia i la traïció de les elits socials. L'arrogància, la supèrbia, com la que el 1932 van manifestar el *Bürgerliche Katholische Partei* (Partit Catòlic Burguès) i els *Deutschnationalisten* (Partit Nacional Alemany), que estaven disposats a atorgar el poder a Hitler i als seus sequaços, suposant que d'aquesta manera el podrien tenir sota control i que els errors que cometria l'eliminarien políticament. Covardia i traïció com les dels socialdemòcrates alemanys que, tot i sent el partit de l'oposició, li van donar la confiança per por de perdre

encara més votants. En el fons, per a tots aquells votants que no havien votat Hitler —i que van ser la majoria— ja no quedava cap partit que volgués liderar la resistència contra el poder absolut nacionalsocialista. I això tenia molt a veure amb la corrupció de les elits que no van tenir prou valor per romandre fidels als seus principis i a les seves responsabilitats socials. Els liberals ja no defensaven el principi de la llibertat de l'humanisme europeu, sinó que l'únic que comptava era la llibertat de mercat, és a dir, que mentre nosaltres puguem guanyar diners... Per tant, no ens hauria de sorprendre l'actitud del poder financer d'aquella època, que sense cap escrúpol va donar suport al nou poder polític. Els socialdemòcrates van perdre la seva raó de ser des del moment en què van renunciar a lluitar per l'elevació cultural i moral del poble. En defensar únicament els interessos materials no van fer altra cosa que fomentar el ressentiment a la societat... Sense tenir escrúpols, els conservadors van estar disposats a renunciar a la protecció dels valors espirituals per poder preservar el seu propi poder sota el pretext de la «tradició» i l'«ordre social». Entre els intel·lectuals, hi havia dandis i estetes que van quedar embadalits per l'«estètica pura», que era el punt fort dels feixistes. Per descomptat, també hi havia els reaccionaris, que mai no van confiar en les idees de democràcia, justícia o progrés social. És més, tenien una animadversió tan profunda cap a tothom que no visqués en la seva torre de vori de l'alta cultura, que creien de bon grat en la «recuperació dels valors europeus» que el feixisme prometia.

Així va ser com els feixistes van poder arribar al poder, aquells demagogs sense idees, amb la seva política plena d'odi i ressentiment, arrelada en la por a la llibertat i en la pitjor mesquinesa, una forma de política que no podria donar lloc a res més que a la violència, una violència interminable.

4

Hauríem d'aprendre les lliçons de la història:

Primera lliçó. Primo Levi: «Va succeir, va succeir contra tota previsió: un fet increïble, va succeir que tot un poble, un poble civilitzat que acabava de sortir del floriment cultural

de la república de Weimar, va seguir un xarlatà, un personatge que avui dia només fa riure; i tot i així Adolf Hitler va ser obeït i aplaudit fins a la catàstrofe. Va succeir i, per tant, pot tornar a succeir. Això és l'essència del que hem de dir».

Segona lliçó. Theodor Adorno: «L'única veritable força contrària al fenomen d'Auschwitz és l'autonomia personal, la capacitat de reflexió, l'autodeterminació, no sumar-se, no assimilar-se i, en lloc de ser una persona sense caràcter, tenir personalitat i un esperit independent».

Tercera lliçó. Winston Churchill: «Haurem de construir uns Estats Units d'Europa, haurem de proclamar amb determinació que la idea espiritual d'«Europa» mai no morirà, perquè nosaltres la farem reviure».

Quarta lliçó. Thomas Mann: «Cap conferència, cap mesura tècnica, institució jurídica o idea d'un govern mundial aconseguirà acostar ni un mil·límetre el nou ordre social, si no es crea primer un clima espiritual diferent, una nova sensibilitat envers la noblesa d'esperit».

Cinquena lliçó. Albert Camus: «La història té potser un final; la nostra tasca, tanmateix, no és d'acabar-la, sinó de crear-la, a imatge d'allò que d'ara endavant sabem que és vertader. [...] És possible refusar eternament la injustícia sense deixar de proclamar la natura de l'home i la bellesa del món? La nostra resposta és afirmativa. Aquesta moral, alhora insubmisa i fidel, és en tot cas l'única que il·lumina el camí d'una revolució vertaderament realista. Mantenint la bellesa, preparem aquell dia de renaixement en què la civilització posarà al centre de la seva reflexió, lluny dels principis formals i dels valors degradats de la història, aquesta virtut vivent que fonamenta la comuna dignitat del món i de l'home [...]».

que és la història de la decadència dels valors i de la pèrdua de l'esperit europeu i, a continuació, observi la societat actual, no pot sinó concloure que Albert Camus i Thomas Mann tenien tota la raó si ja el 1947 van concloure que el feixisme era un fenomen polític, que no va desaparèixer amb el final de la guerra i que avui en dia podem descriure com la politització de la mentalitat de l'home-massa ressentit. És una política que fan servir els demagogs que no tenen altre objectiu que mantenir el seu poder i expandir-lo, i que per a aquest propòsit exploten el ressentiment, assenyalen bocs expiatoris, difonen odi, amaguen un buit intel·lectual tot cridant consignes i insults, i amb el seu populisme eleven l'oportunisme polític a la categoria d'art. I no cal que passin gaires coses perquè el feixisme es manifesti de nou. Però igual que aquell dia de primavera quan el metge va descobrir una rata morta, l'endemà tres, i cada dia que passava més rates, i igual que tothom es va obstinar a negar el fet evident d'un nou brot de pesta, malgrat que una mica de sentit comú i coneixement de causa eren suficients per identificar-lo com a tal, de la mateixa manera avui en dia podem constatar que allò que amb tota evidència és un ressorgiment del feixisme a la nostra societat encara no es pot anomenar pel seu nom.

No som feixistes perquè som un partit per la llibertat!

El 3 d'octubre del 1940 Thomas Mann va fer una conferència al Claremont College de Los Angeles, sobre «Guerra i democràcia». Aleshores ja feia set anys que era a l'exili perquè li era impossible viure a l'Alemanya de Hitler. Abans havia viscut més de trenta anys a Munic on va veure de primera mà com un moviment feixista va poder arribar al poder, en part gràcies al domini perfecte de la mentida: les paraules són despulades del seu significat i reduïdes a consignes. Amb els seus propis ulls va veure com, primer en cafès i salons, a continuació al carrer i després en les reunions de masses, es deia al poble que ara hi havia un nou moviment polític amb un líder per a ells, un líder disposat a dedicar la seva vida als interessos del poble, a les seves necessitats i la seva llibertat. Se'ls deia que calia dir les coses pel seu nom i que s'havia de defensar els valors. I una de les raons per les quals la gent creia en aquest líder era perquè no pertanyia a l'*establishment* polític, sinó que era un autèntic home del poble que parlava el llenguatge

del poble. Armat amb aquesta experiència, Thomas Mann va fer l'advertiment següent als que l'escoltaven als Estats Units: «Deixeu-me que us digui tota la veritat, si mai el feixisme arriba als Estats Units, ho farà en nom de la llibertat».

Nosaltres no som feixistes, l'islam és feixista!

Com qualsevol altra religió, l'islam té moltes cares. En el millor dels casos, la religió és alliberadora per a les persones i les encoratja a estimar la vida a través de la caritat, la compassió, la justícia, la pietat, l'hospitalitat i el respecte per la natura. En el pitjor dels casos, la religió és fonamentalista i totalitària, oprimeix les persones, les priva de llibertat i és intolerant. Els islamistes promouen un estat islàmic pur i perfecte —i, per tant, totalitari— i a l'Iran aquests fonamentalistes ja van fer realitat aquest estat totalitari i sanguinari. La història del cristianisme també ha conegut episodis de visions apocalíptiques, d'anhel d'un món cristià pur, d'un regne de Déu a la Terra, com a justificació de les croades, les guerres religioses, la Inquisició, la crema de bruixes i heretges, els guetos, l'odi i antisemitisme, que va culminar en les fàbriques de la mort. El judaisme també té els seus fonamentalistes. Totes les religions poden tornar-se totalitàries, igual que tota ideologia pot ser-ho. I qualsevol resistència a la injustícia o a una suposada injustícia pot degenerar en terror i terrorisme. Però no hem d'oblidar mai que el feixisme té una història eminentment *europea* . Té les seves arrels en la *nostra* cultura de la inconscient societat de masses. *Aquí* hi va haver les fàbriques de la mort i aquí va poder produir-se el terror totalitari i els assassinats. I nosaltres primer vam aplaudir en massa aquests demagogs per després convertir-nos en espectadors apàtics. Aquí, en aquesta societat amarada de ressentiment es va cultivar —i es cultiva de nou— la por de la llibertat i l'aversion a tot el que és diferent.

El perill més gran és la islamització!

Hi ha una crisi financera amb conseqüències profundes per a la nostra prosperitat. Hi ha una economia global, amb la Xina i l'Índia com a noves superpotències, que també

podrà afectar greument el nostre nivell de benestar. Hi ha una crisi mediambiental global que podrà tenir efectes desastrosos per al futur del nostre planeta. La democràcia està en crisi. Els partits polítics ja fa temps que manquen de visió; la confiança en la política i l'administració pública s'ha anat reduint fins a arribar a nivells alarmants; les eleccions s'han reduït a una mena de carnaval de trivialitats.

És evident que la nostra societat pateix una profunda crisi cultural. Ja no sabem quins són els nostres valors espirituals, l'educació ja no proporciona formació espiritual, ja no tenim ni idea de quina podria ser la resposta a les preguntes fonamentals que formen la base de qualsevol ideal de civilització: Quina és la manera correcta de viure? Com és una bona societat?

Què té a veure l'islam amb totes aquestes crisis? No res. Existeix dins la comunitat musulmana a Europa un moviment polític seriós que pretengui «islamitzar» Europa? No hi ha fanàtics entre els musulmans que rebin amb alegria i gatzara qualsevol cosa que sembla una crítica o que ridiculitza el que ells consideren sagrat per respondre-la amb terror i assassinats? Certament n'hi ha. Hi ha fonamentalistes islàmics que odien la societat occidental i que preferirien netejar el món sencer d'infidels i de tot el que no és islàmic? I tant que sí. La seva defensa dels interessos materials, un nacionalisme sufocant, la xenofòbia, el conreu del ressentiment, una profunda aversió a les arts i a l'exercici dels valors espirituals han fomentat una asfixiant estretor de mires, una resistència feroç a la mentalitat europea i el conreu de la mentida. Però l'amenaça que representen els islamistes és mínima en comparació amb l'altra, molt més gran, incomparablement més gran per als valors fonamentals que cal protegir i mantenir per tal de seguir sent una societat *civilitzada*. És l'amenaça d'aquests valors a conseqüència de la crisi cultural inherent a la societat de masses, a la crisi de l'esperit, a la creixent banalització i idiotització de la nostra societat. I el feixisme europeu no és la solució per poder vèncer el fonamentalisme i terrorisme islàmics. [...]

Quatre anys després de la seva novel·la *La pesta*, Albert Camus va publicar el seu assaig més important, *L'home revoltat*, en qual examina la cultura europea per trobar una resposta a la pregunta de com va ser possible que en una civilització elevada, amb tota la seva tecnologia i riquesa, la deshumanització de l'home pogués manifestar-se d'aquesta manera. Com va ser possible que tantes i tantes persones educades poguessin destruir, i de manera conscient, els valors que constitueixen la base del nostre ideal de civilització. La resposta ens la dona en l'última pàgina: «Els homes d'Europa [...] no creuen ja en allò que és, en el món i l'home vivent; el secret d'Europa és que ja no estima la vida».

No estimar ja la vida. Aquest és el terrible secret de la política feixista i de la societat *kitsch* i nihilista en la qual sempre podrà tornar a sorgir. Només quan tornem a descobrir l'amor a la vida i tornem a lliurar-nos a allò que dona veritable vida —la veritat, la bondat, la bellesa, l'amistat, la justícia, la compassió, la saviesa—, només llavors, i no abans, arribarem a ser immunes al bacil mortal anomenat feixisme.